

Programiranje 1

Predavanje 02 - Algoritmi, principi rada i građa računala

Matej Mihelčić

Prirodoslovno-matematički fakultet
Matematički odsjek

2. listopada 2023.

Algoritam je metoda, postupak, pravilo za rješavanje nekog problema ili dostizanje nekog cilja.

- **Postupak** - konačni niz koraka potreban za riješiti problem.
- **Metoda** - za razliku od matematike gdje može označavati i beskonačni *postupak*, ovdje se **mora izvesti u konačnom broju koraka**.

Osnovni cilj - razvoj **efikasnih i točnih algoritama**.

Da bi to mogli moramo znati:

- Koristiti i implementirati postojeće algoritme za rješavanje raznih poznatih problema.
- Analizirati algoritam i odrediti njegovu efikasnost.
- Samostalno osmisliti algoritme za nepoznate probleme.

- Kulinarski recepti.
- Upute za rukovanje raznim strojevima ili uređajima.
- Upute za sastavljanje namještaja, maketa, aviona i brodova od papira i sl.
- Upute za dohvaćanje raznih potvrda (liječničkih, bankovnih, upravnih).
- Zbrajanje, oduzimanje, množenje, dijeljenje brojeva.
- Rastav broja na proste faktore.

Opis algoritama

Algoritmi se sastoje od **niza koraka**.

- Svaki korak je neka instrukcija ili naredba ili akcija koju treba izvršiti.
- Korak može biti i:
 - Grananje:
*Ako vrijedi uvjet napravi **koraci**₁, inače napravi **koraci**₂*
 - Ponavljanje:
*Ponovi 6 puta sljedeće korake,
Sve dok je ispunjen **uvjet**, ponavljaj akciju/e.*
 - *Skoči na korak i (Ne koristimo na kolegijima).*

Instrukcije se uobičajeno pišu **jedna ispod druge**.

Svojstva algoritama

Algoritam izvodi zadane operacije nad nekim podacima, u obliku niza koraka, i daje neko rješenje.

Osnovna svojstva algoritma su:

- ima (ili nema) ulazne podatke,
- ima izlazne podatke,
- završava u konačnom vremenu,
- uvijek je nedvosmisleno definiran.

Možemo li proizvoljan problem riješiti algoritamski?

NE! Postoje algoritamski nerješivi problemi (Alan Turing je dokazao 1936. godine da ne postoji generalni algoritam koji bi riješio tzv. **Halting problem**).

Možemo li sve algoritamski rješive probleme riješiti efikasno?

Ne znamo. Postoje klase problema, tzv. *NP*-potpuni i *NP*-teški za čije rješavanje trenutno ne postoje efikasni algoritmi (npr. Problem trgovačkog putnika, problem ispunjivosti logičke formule, problem pokrivanja skupa itd.).

Korak algoritma

Korak algoritma ovisi o *moci* (mogućnosti, elementarnoj operaciji) izvršitelja.

Primjer: Algoritam za kupovinu novog stola.

- ① Naruči stol s web-stranice trgovine namještaja.
- ② U dogovorenom terminu preuzmi paket sa stolom na kućnoj adresi.
- ③ Sastavi stol:
 - 3.1 Otvori paket.
 - 3.2 Izvadi najveću dasku, te 4 vijka broj 37263.
 - 3.3 Izvadi metalne spojnice.
 - 3.4 Izvadi metalne noge stola.
 - 3.5 Zašarafi spojnice za dasku koristeći vijke.
 - ⋮
 - 3.n Postavi stol na noge.
- ④ Smjesti stol na odgovarajuću poziciju u prostoriji.
- ⑤ Stavi potrebne stvari na stol.

Primjer: Algoritam za kupovinu novog stola (drugačija moć izvršitelja).

- ① Naruči stol i montiranje s web-stranice trgovine namještaja.
- ② U dogovorenom terminu otvori vrata monteru koji dolazi s paketom koji sadrži stol.
- ③ Monter sastavlja stol.
- ④ Monter smješta stol na odgovarajuću poziciju u prostoriji.
- ⑤ Stavi potrebne stvari na stol.

Kako izbor programskog jezika utječe na potrebno znanje o principima rada i funkciranju računala?

- Programske jezike višeg nivoa sadrže sloj koji omogućava da korisnici/programeri mogu (relativno) učinkovito programirati bez dobrog poznavanja detalja rada i funkciranja računala.
- Programske jezike srednjeg i nižeg nivoa omogućavaju programerima direktno upravljanje pojedinim hardverskim komponentama što zahtjeva detaljnije poznavanje rada i funkciranja računala.
- Programske jezike najnižeg nivoa (strojni jezik) zahtjeva opsežno poznavanje detalja rada i funkciranja računala (uključujući specifični instrukcijski set hardverskih komponenti).

Zašto programski jezik C?

- Dovoljno je visokog nivoa da se algoritmi mogu implementirati relativno **kratkim** i **čitkim programima**.
- Dovoljno je **niskog nivoa** da **ne skriva detalje od programera**.
- Daje vrlo dobru bazu za razumijevanje *moćnijih* instrukcija drugih programskega jezika i aplikacija općenito.

Računalo je stroj za izvršavanje instrukcija.

Opći oblik instrukcije:

OPERACIJA

OPERAND

Računalo zna: a) izvršiti osnovne instrukcije, b) raditi s osnovnim podacima.

Računalo ima **ulazni dio** (tipkovnica, miš) i izlazni dio (**monitor**, **pisač**).

Algoritam **izvršava instrukcije nad podacima koje je učitao, stvara međurezultate i konačno rezultat**. Podaci i međurezultati se spremaju u **memoriju** (hard disk, radna memorija, cache).

Naredbe se izvršavaju u **izvršnom dijelu računala** (procesor).

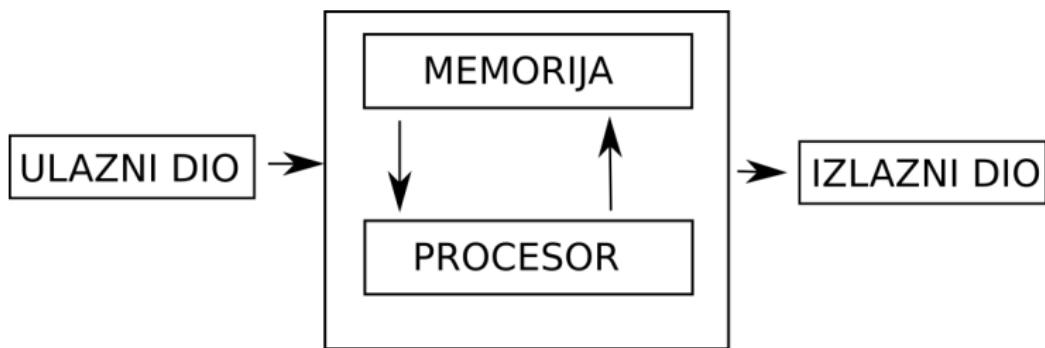
Instrukcije koji čine algoritam:

- Spremljene su na nekom mediju (disk).
- Prilikom pokretanja programa se učitavaju u memoriju.
- Procesor redom izvršava instrukcije iz memorije.

Činjenica da se podaci i instrukcije spremaju u **istu memoriju** je glavna značajka **von Neumannovog modela** računala.

Von Neumannov model računala

Model je prvi puta opisan 1945. u izvještaju o računalu EDVAC. Jednostavniji prethodnik ENIAC, prvo generalno računalo, nije spremalo programe u memoriju (za vrijeme rata korišteno za **računanje balističkih tablica**).

Sastoje se od osnovnih elemenata - **bistabila** (označava 2 stabilna stanja). U računalima su ta dva stanja 1 i 0 stoga svaki bistabil sprema točno 1 bit informacije - jednu binarnu znamenku.

Bitovi se grupiraju u veće cjeline koje se zovu **riječi** (osnovne cjeline smislenih podataka).

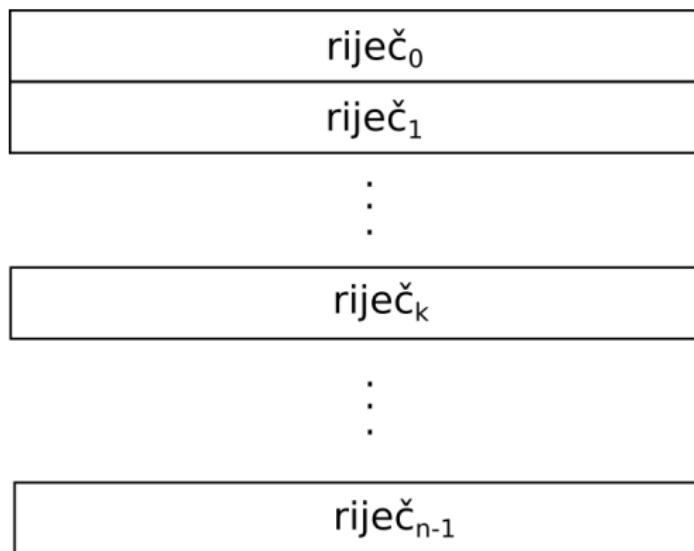
Riječ je količina memorije potrebna za spremanje jednog znaka (1 byte = 8 bitova).

Čvrsti disk (HDD) - magnetna glava namagnetizira tanki magnetični sloj postavljen na diskovima od aluminija, stakla ili keramike. **Prednosti:** relativno jeftin, može spremati velike količine informacija, informacije se spremaju i kada nema izvora struje. **Mane:** relativno spor zbog nužnog, fizičkog pomicanja glave radi pisanja/čitanja, mogući kvarovi tehničke prirode.

Radna memorija/SSD (eng. solid state drive) - sastoji se od niza tranzistora i otpornika. Otpornici ili zadržavaju pozitivan napon ili nemaju napona. Tim procesom se pamte informacije. **Prednosti:** puno brži od HDD-a zato što nema potrebe za fizičkim pomacima glave. **Mane:** skuplji, podržava ograničen broj pisanja/brisanja.

Memorija

Memorija je linearan niz riječi. Riječ ima **adresu**, poziciju u nizu.

Svaki podatak ima adresu (mjesto gdje je spremlijen) i sadržaj (vrijednost podatka spremljenog na toj adresi).

Memorijske adrese standarno zapisujemo u heksadecimalnom sustavu (kraći zapis - vidi vježbe), npr: 4ABCDEF1.

Današnja računala za spremanje memorijске adrese obično koriste 64 bita. Moguće je imati maksimalno $2^{64} \approx 18.4 \cdot 10^{18}$ riječi.
(byte-ova memorije).

32-bitna računala su mogla adresirati max. 2^{32} byte-ova (4 GiB memorije).

Napomena:

- 1KiB (kibibyte) = 1024 byte-ova.
- 1MiB (mebibyte) = $1024 \cdot 1024 = 1048576$ byte-ova.
- 1GiB (gibibyte) = $1024 \cdot 1024 \cdot 1024 = 1073741824$ byte-ova.

Da bismo nešto spremili ili pročitali kao sadržaj lokacije u memoriji, moramo imati dvije osnovne instrukcije:

- Spremi podatak na **zadanu** adresu.
- Pročitaj podatak sa **zadane** adrese.

Netrivijalna posljedica:

- Memorijске adrese su **također podaci**.
- Strojne instrukcije računala **moraju sadržavati memorijске adrese podataka s kojima rade**.

Sastoje se od dva dijela:

- Izvršni dio (**aritmetičko-logička jedinica**)
- **Upravljački dio** - obavlja osnovne poslove vezane uz instrukcije.
 - dohvati instrukciju iz memorije
 - interpretaciju instrukcija
 - izvršavanje instrukcija

Procesor ima i **skup registara** (radna memorija procesora). Služi za spremanje **podataka i instrukcija**.

Logički sklopovi

- Omogućavaju izvršavanje logičkih operatora poput NOT, OR, AND nad pojedinim bitovima.

Realizacija aritmetičkih operacija u računalu:

- Bitovi se organiziraju u veće cjeline (npr. 32 bita) i interpretiraju kao brojevi (cijeli, realni).
- Spajanjem više logičkih sklopova u složenije sklopove se mogu implementirati operacije zbrajanja, množenja, dijeljenja itd.

Sve operacije u računalu su realizirane osnovnim logičkim sklopovima koji rade s bitovima iz memorije.

Analogija između logičkih i aritmetičkih operacija nad binarnim znamenkama.

- NOT x (logičko ne), $0 \leftrightarrow 1, 1 - x$
- x AND y (logičko i), $x \cdot y$
- x OR y (logičko ili), $x + y - x \cdot y$

Zapis u memoriji: programski kod i podaci

Adresa Sadržaj

0100	B6	
0101	02	
0102	01	
0103	9B	
0104	01	
0105	FF	
0106	B7	
0107	02	
0108	02	
01FF	1A	drugi operand
0201	23	prvi operand
0202	3D	rezultat $23 + 1A = 3D$

Shema računala

